

PÁLMÁNY BÉLA

**FEJEZETEK SZÉCSÉNY TÖRTÉNETÉBŐL***(Nagy Iván Történeti Évkönyv, 2012. Salgótarján, 2013. 510 o.)*

A kötet Tyekvicska Árpád által írt előszava kiemeli, hogy a szerző életútja és pályafutása erősen meghatározza a tanulmánykötet jellegét – ez valóban így van: kevés olyan történész akad, aki több korszaknak is professzionális kutatója; Pálmány Béla közéjük tartozik. Számos publikációval rendelkezik a kora újkori és a XIX. századi magyar történelemtől – a könyv témái Szécsény történeti köré csoportosítottan a XIV. századtól a legújabb kor elejéig vezetik az olvasót. A levéltáros–történész szerző teljes körű kutatást végzett a politika-, társadalom, had-, és gazdaságtörténet és a régészet területén, megközelítése adatközpontú és interdiszciplináris.

Pálmány Béla talán legismertebb vállalkozása a három, nagy terjedelmű kötet, melyben közzé tette a reformkori és 1848/49-es országgyűlések almanachját, amely tartalmazza az összes – több mint négyezer – résztvevő tag és követ életrajzát, ezáltal hatalmas adattömeget tárva fel, kezelve és mozgatva meg. Ebben a tanulmánykötetében is rendkívül adatgazdag és információ-központú írásokat ad közre, melyek számos táblázatot és genealógiai táblát tartalmaznak. Ennek a szemléletnek is köszönhető a kötet közel 60 oldal terjedelmű, értékes, XVII. századi forrásokat közlő függeléke, illetve az a tény, hogy a forrásjegyzék hosszabb, mint az irodalomjegyzék. Mivel maguk a tanulmányok is több, nagy terjedelmű forrást (pl. inventáriumokat, leveleket) idéznek, illetve a függelék forrásait is rövid „előtanulmány”, bevezetés kíséri, adódik a kérdés: ezeket talán önálló írások formájában lehetett volna közölni.

A könyv szép borítóval, fehér lapon, keményfedeles kiadásban, cérnafűzött gerinccel jelent meg. A szerző választékos, igényes stílusa, valamint következetes és egységes lábjegyzethasználata méltó a kiadvány kültetéhez, és egy komoly szaktudományos kiadványt eredményezett. Ugyanakkor éppen ennek fényében észrevehető az irodalomjegyzék helyenkénti formai következetlenségei (pl. Kiss B., Kuppis J. cikkeinek címeirésze). A függelékben talán célszerű lett volna a forráskiadás elveit rögzíteni, mivel a kora újkori szövegek számos filológiai problémát vetnek fel. Mindemelllett a kötet főszerzőjét gazdag és hasznos segédletanyag egészíti ki: a régi mérték- és pénzegységek, idegen és régi magyar kifejezések, régies helynevek, rövidítések, illetve Pálmány Béla eddig megjelent főbb munkáinak és a Nógrád Megyei Levéltár kiadványainak jegyzéke.

A kötet tanulmányai folyamatosan utalnak egymásra is, így egy összefüggő, jól strukturált, koherens egésznek alkotnak. A 15 írás számos témát ölel fel Szécsény, illetve Nógrád megye történetéből. A hadtörténeti vonatkozásokat tekintve leginkább a kötet első felének írásai szolgálnak hasznos adatokat. Az első tanulmány Sztrahora várát a Hollókő melletti Pusztavárhegy romjával azonosítja a Kacsicsok tulajdonaként, amely 1265 és 1327 között állhatott fenn. Pálmány Béla hangsúlyozza, hogy a családi várak (Hollókő, Baglyaskő, Somoskő, Fülel stb.) eredetileg nem katonai, hanem uradalmi központ céljából épültek, de már Csák Máté idejéig hadi események is zajlottak azokban. Ismerteti a tudományos megállapításai körüli későbbi vitákat is, amelyek a szerzőt igazolták.

A második írás Gyöngyös, Rimaszombat és Szécsény városok XIV–XIX. századi fejlődését tekinti át. A harmadik a szécsényi Forgách-kastély történetét vázolja 1333 és 1765 között. Ezen időkeret kijelölésének fő oka, hogy a kastély történetének 1760 előtti szakaszáról viszonylag kevés adat áll rendelkezésre. A szerző első sorban a XVII–XVIII. századra vonatkozóan ad közre forrásokat. Például az 1692-ben, a szécsényi végvár korábban leomlott falait helyreállító, gróf Koháry István megbízásából dolgozó kőművesmester elismervényeit, az 1717-es kastély-helyreállítás tanúsítványait, az 1724-es szécsényi ingóságok leltárát, gróf Forgách Zsigmond birtoklása idején a tisztartói számadásokat. A forrásokból kirajzolódik a kastély felszereltsége, állapota, illetve élete. A következő rövid elemzés megállapítja, hogy Szécsényt kézműiparosai, tőzsérei tömegesen hagyták el az 1552-es török megszállás után.

A következő tanulmány nagy szakirodalmi és történeti kontextussal rendelkező témát fejt ki: a szécsényi vitézlő renndel foglalkozik a XVII. század derekán. A nógrádi várak településszerke-

zetileg három részre tagolódtak: kastély, vár és a váralja (város). A lakosság szintén három részre osztható: nemesi rend, vitézi rend és a szegény népesség. Bár az 1640-es évekből nem maradt fenn zsoldjegyzék, a szerző elemez egy Jakus Lajos által közölt 1644-es peres oklevelet, amelyben számos végvári katona neve szerepel. E tekintetben érdekes lehet például a Nógrád megyére vonatkozó kártételi listák csoportja is (van néhány adat Szécsényre vonatkozóan is), így Komjáti Zoltán forrásközlése, amely szerint a kötet tanulmányaiban az 1690–1703 között sokat emlegetett Dúl Mihály összeírta, hogy az 1664-es vasvári béke óta, az 1677. év végéig a füleki, hajnácskői és somoskői katonaállomány mennyi embert veszített. A vitéz rend életmódjára vonatkozóan a szerző egy 1656-os levelet közöl, amelyből a szécsényi határhasználat rendszere rajzolódik ki. Ebben a két főnemes és a helybéli vitéz rend közti peres ügyben az utóbbiak még annak is örülhettek, ha kertjeiket megtarthatták.

A hatodik tanulmány Sobieski János magyarországi átvonulásáról szól Bécs 1683-as felszabadítása után, és több levelet is közöl magyar fordításban Sobieskitől. E téma szoros összefüggésben áll a Habsburg udvari politikával, illetve Thököly Imre pályájával. A végvári életmódhoz hasonlóan szintén hatalmas szakirodalmi kontextusba ágyazódik be. (Nem beszélve a Thököly szerepét vagy éppen a Habsburg abszolutizmus kérdését övező vitákról.) Ez az átvonulás egyrészt romokban hagyta Szécsényt, másrészt a Habsburgok Sobieskihez hozzá való viszonyulását a szerző egy schilleri idézettel így foglalta össze: „A mór megtette kötelességét – a mór mehet!”. A hetedik írás éppen ennek a pusztításnak a következményeit, Szécsény sikeres újraterelítését mutatja be 1690 és 1703 között.

A kötet középső pillére, és egyben „fordulópontja” a nyolcadik tanulmány, mivel innentől a szerző érdeklődésének homlokterében kifejezetten a helyi társadalom- és gazdaságtörténet áll. Szécsény úrbéri viszonyait elemzi 1710 és 1869 között, nemzedéknyi időközönként feltárt források alapján, táblázatokban bemutatva a társadalmi csoportonkénti telekmegoszlást, az úrbéres népesség rétegződését, állattartásának szerkezetét, illetve a jobbágyfelszabadítás után tulajdonba szerzett birtokait sok munkával, parcellánként összeszámolt nagyság szerint.

A kötet leghosszabb írása önmagában kismonográfia lehetne: mintegy 90 oldalon át elemzi prozopográfiailag, számos táblázat felhasználásával a szécsényi Forgách-uradalom kisnemesi társadalmát, tizenhárom, eddig kevéssé ismert, részben végvári érdemeiért nemesített családot.

Az utolsó hat tanulmány Szécsény és környékének árucseréjére, vendéglátására, céheinek történetére, állattenyésztésére, kézműves társadalmára és földművelésének modernizációjára vonatkozik. A szerző többek között megállapítja, hogy Nógrád megyében a piaci termelésre való törekvés a parasztoknál is megvolt, de terheik miatt nem találtak módot a termékfelesleg előállítására. Kimutatja, hogy a szécsényi uradalom majorságának állattenyésztése alapvető változásokon ment át, amely az istállózó állattartás uralkodóvá válásában jelentkezett.

A kötet alapvetően helytörténeti munka, amely azonban olyan kérdéseket vizsgál választott régiójának, városának – Nógrád megye, Szécsény – kapcsán, amelyek jól illeszkednek az országos folyamatokba, a mai történeti érdeklődés fő vonulatába, illetve ezek az általánosságok bizonyítást nyernek e kötet mikroelemzéseiben és közreadott forrásaiban. A szerző nem fejteget elméleteket, ugyanakkor precízen elemzi adatait, illetve mindig következetes; tanulmányaiban felvezeti a tárgyalandó téma szakmai-történeti hátterét, majd a kifejtés és a gazdag adatközlés után összegez. A kiadvány módszereiben és érdeklődésében is tradicionális helytörténeti munkaként tükrözi Pálmány Béla munkásságát.

*Illik Péter*